

מבט על, גיליון 939, 14 ביוני 2017

יחסי יהודים-ערבים בעקבות אירועי כפר קאסם – סכנת 'המדרון החלקלק'

דורון מצא ומאיר אלרן

האירוע הקשה בכפר קאסם התחולל על רקע המאבק בפשיעה הפנימית ובאלימות במגזר הערבי, גם בהקשר האלימות כלפי נשים. בשנים האחרונות ניתנה לסוגיה זו בולטות גבוהה והיא מעסיקה משמעותית את האוכלוסייה הערבית. עבודה משותפת עם הרשויות הערביות, בין היתר לשם הקמת גופי שיטור עירוניים-מקומיים, חיונית ביותר. מהלך כזה לא יהיה נטול בעיות, אולם הוא ושכדוגמתו עשויים לסייע בקידום היציבות, בצמצום האלימות במגזר הערבי ובשיפור האווירה בינו לבין יתר המגזרים בחברה.

האירוע הקשה שהתרחש בכפר קאסם ב-6 ביוני, 2017, שבו נורה נהרג ערבי אזרחי ישראלי על-ידי מאבטח אזרחי של תחנת המשטרה המקומית מסתמן כלבנה נוספת בחומת ההפרדה ההולכת וצומחת בין המדינה לבין אזרחיה הערביים. הוא מצטרף לאירוע חמור אחר שהתרחש לפני חודשים ספורים (18 ינואר) ביישוב הבדואי הדרומי אם אל-חיראן, שבו נהרג אזרח בדואי מאש שוטרים שפעלו במקום כדי לאבטח הריסת מבנים שנבנו ללא היתר. התוצאה בשני האירועים הייתה דומה וקשה, אם כי הרקע שונה. האירוע בכפר קאסם התחולל על רקע המאבק בפשיעה הפנימית ובאלימות במגזר הערבי, גם בהקשר האלימות כלפי נשים. בשנים האחרונות ניתנה לסוגיה זו בולטות גבוהה והיא מעסיקה משמעותית את האוכלוסייה הערבית.

דוח מרכז המחקר והמידע של הכנסת מיולי 2014 חשף מעט מהיקפה החמור של התופעה. לפי הנתונים, 49 אחוזים מהאסירים הפליליים בישראל משתייכים למגזר הערבי. בפילוח מספר התיקים הגלויים לפי עבירה בין השנים 2006-2013 עולה כי הערבים מהווים 55 אחוזים מהחשודים ברצח, ו-49 אחוזים מהמואשמים ברצח; 58 אחוזים מהחשודים בחבלה גופנית חמורה ו-45 אחוז מהאשמים בה. בשוד בנסיבות חמורות עמד המספר בשנים אלה על 1,625 לא-יהודים, לעומת 1,535 יהודים.

בתגובה לכך שהציבור הערבי מוטרד מתופעת האלימות והפשיעה בקרבו עודדה המנהיגות המקומית הערבית כניסה של משטרת ישראל לתוך היישובים הערביים. כך גם בכפר קאסם, שם הוקמה לפני כשנה וחצי תחנת שיטור מקומית כחלק מתוכנית כוללת להגברת האכיפה במגזר הערבי. לפי התוכנית אמורות היו לקום כעשר תחנות משטרה ביישובים ערביים וכן דובר על אודות גיוס של למעלה מאלף שוטרים חדשים. התמיכה בקרב הציבור הערבי בשיתוף עולה עם המשטרה כדי להתמודד עם מגמת הפשיעה והאלימות שיקפה את עוצמת המצוקה הציבורית מתופעות אלה, גם כאשר כניסת המשטרה ליישובים הערביים נתפסת שם כפגיעה מסוימת במרחב האוטונומי היחיד, שממנו נהנה המגזר הערבי במדינת ישראל.

דא עקא שפעילות המשטרה לא חוללה שינוי. בעקבות האירוע בכפר קאסם נחשפה תמונה מטרידה של היקף פעילותם של גורמי הפשיעה ביישוב, כמיקרוקוסמוס לתופעת האלימות בחברה הערבית כולה, כמו גם של קשיי התפקוד המשטירתי בעניין. על רקע זה החלו ניסיונות מקומיים לאבטח עסקים בעיר באמצעות ארגון שמירה עצמאי, במקרה זה בחסות הפלג הדרומי (החוקי) של התנועה האסלאמית, שפעלה כמובן גם מתוך אינטרסים פוליטיים. לא ברור עד כמה המשטרה משלימה עם פעילויות עצמאיות כאלה, ובעיקר עם החסות שקיבלו מהתנועה האסלאמית. ייתכן שעוצמת התגובה המשטרתית שהופגנה בהקשר לאירועי כפר קאסם והנכונות להתעמת עם הגורמים המקומיים קשורה לכך.

המפגש הטעון בין תושבי כפר קאסם ובין המשטרה הוא ביטוי חמור נוסף למערכת היחסים המורכבת בין רשויות האכיפה, כחלק ממוסדות המדינה לבין האוכלוסייה הערבית. תהום עמוקה נפערה בין הצדדים בעקבות אירועי אוקטובר 2000, שבהם נהרגו 13 מפגינים ערבים מאש המשטרה. מאז שנת 2000 נהרגו, לפי נתוני 'מוסאוא', 48 ערבים בידי שוטרים בנסיבות שונות - תופעה המעוררת טינה וחשדות בקרב הציבור הערבי כלפי המשטרה. סמיכות האירוע בכפר קאסם לזה שהתרחש באם אל-חיראן, למרות רקעם השונה, עלול להיתפס על ידי אזרחים ערביים כמעיד על נכונות גוברת של המשטרה להתעמת עם הציבור הערבי ואף על יד קלה על ההדק.

לא ברור אם אכן מדובר במדיניות משטרתית מכוונת, אולם קשה לנתק בין המאפיינים התקיפים של הפעילות המשטרתית במגזר הערבי לבין ההקשר הכולל שבתוכו נתונים יחסי האזרחים הערבים עם המדינה בשנים האחרונות, המתאפיין בהחרפת המדיניות הממשלתית כלפי המיעוט הערבי ובעיקר כלפי מנהיגותו הפוליטית. זו באה באחרונה לידי ביטוי מופגן במהלכים פוליטיים וחקיקתיים שמהותם הדרה רחבה של המיעוט מתוך החברה והפוליטיקה הישראלית.

עיקר המאמץ הממסדי כוון כלפי הנהגתו הפרלמנטרית והחוץ ממסדית של המיעוט. צעדים נחרצים ננקטו על ידי הממשלה בשנתיים האחרונות במטרה לצמצם את נוכחות הערבים ברשות המחוקקת (העלאת אחוז החסימה בבחירות לכנסת, חוק ההדחה מהכנסת המהלך להוצאתה אל מחוץ לחוק של התנועה האסלאמית / הפלג הצפוני. זאת, במקביל לצעדי חקיקה נוספים, ביניהם חוק הלאום והצעת "חוק המואזין". בו בזמן ניכר גם השיח הפוליטי האנטי-ערבי, שחלחל מלמעלה לשורות החברה הישראלית, וגרר התרחקות, עוינות וביטויי שנאה וגזענות גוברת בחלקים גדלים של החברה היהודית.

מה שהתרחש באם אל-חיראן ובכפר קאסם עלול ללמד על תופעה מדאיגה של חלחול "רוח המפקד" מהדרג הפוליטי-מדיני לגורמי הביצוע הממסדיים, גם ללא קבלת החלטות בצמרת המשטרתית. השיח של חלק מהגורמים המשטירתיים בעקבות האירועים מסמן מגמה כזו ומציין את הסכנה האורבת ביצירתו של 'מדרון חלקלק', העלול לדרדר עוד את מערכת היחסים המתוחה ממילא בין יהודים לערבים בישראל. בשונה מקו המדיניות הנוקשה שנוקט הדרג המדיני-פוליטי כלפי המגזר הערבי, אשר מכוונת בעיקר כלפי מנהיגותו הפוליטית של ציבור זה, הרי שהמשטרה באה במגע עם אוכלוסיית המגזר הערבי הרחב. זו עלולה – גם בעידוד (או הסתה) של גורמים פוליטיים קיצוניים – להגיב גם היא באלימות לא ראויה על מה

שנתפס בעיניה כתוקפנות משטרתית. צעדי מחאה עלולים בנקל להידרדר לאלימות בלתי נשלטת, בעיקר בהיעדרן של מנהיגויות מרסנות משני הצדדים, הערבי והיהודי כאחד.

בנסיבות מאיימות אלה, חשוב שהדרג הפוליטי יבין ויפנים את חומרת המצב ואת הסיכונים החמורים הטמונים בו. חשוב ששרי הממשלה יפעלו בעיקר לצנן את האווירה המתוחה וישדרו גם כלפי המשטרה את הצורך בריסון הפעולה מול אזרחים, גם במקרים חמורים של הפרות סדר. בעניין הזה מוטלת אחריות כבדה גם על כתפי המנהיגות הפוליטית הערבית, הנוטה להיסחף עם הזרם ולגלות עמדה לאומנית מתסיסה במקום לתרום משלה להפגת המתחים. יש בציבור הערבי קולות גוברים המבקרים בחריפות את הנהגתו הפוליטית בעניין זה והתובעים מהאזרחים הערביים להיות אחראים לגורלם, תוך הכרה בעדיפות ההידרשות לאתגרים הפנימיים, המסכנים את שלומם ושגשוגם.

ברמה המקומית, חשוב שהמשטרה תפתח כלים תפיסתיים חדשים, ביחד עם הרשויות המקומיות, להתמודדות עם מצוקות הציבור הערבי בכל הנוגע לתופעת האלימות והפשיעה, מעבר ובנוסף לתוכניות הקיימות, הממוקדות בעיקר בהקמת תחנות משטרה חדשות והקצאת כוח אדם לשיטור. בהקשר הזה חיונית יותר מכול העבודה המשותפת עם הרשויות הערביות, בין היתר לשם הקמת גופי שיטור עירוניים-מקומיים, כמו אלה המתפתחים במגזר היהודי. מהלך כזה לא יהיה נטול בעיות, אולם הוא ושכדוגמתו עשויים לסייע בקידום היציבות, בצמצום האלימות, בשיפור האווירה – משימות שיש לייחס להן חשיבות רבה ודחיפות בכלל סדר היום החברתי הסבוך של מדינת ישראל.